

FAMILIA MONOPARENTALĂ, INSECURITATEA ECONOMICĂ ȘI POLITICA GUVERNAMENTALĂ. METODOLOGIE DE EVALUARE A CALITĂȚII VIEȚII FAMILIILOR MONOPARENTALE DIN ROMÂNIA

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

TIPOLOGIA FAMILIILOR MONOPARENTALE DIN ROMÂNIA

Realizator studiu: UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Colectiv de realizare:

Coordonator: prof. univ. dr. Maria VOINEA

Drd. Iulian APOSTU

Drd. Darie CRISTEA

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Cuprins

1. Delimitări conceptuale	
2. Tipologia familiilor monoparentale.....	
2.1 Familii monoparentale cu statut temporar/permanent	
2.2 Familia monoparentală versus familia biparentală	
3. Monoparentalitatea – de la stigmatizare la opțiune individuală normală.....	
3.1. Evoluția percepției sociale asupra monoparentalității	
3.2. Dimensiunea statistică a fenomenului.....	
4. Probleme asociate familiilor monoparentale	
4.1. Mame singure	
4.2. Tați singuri	
5. Funcționalitatea familiei monoparentale	
5.1. Relația parentală în familia monoparentală	
5.2. Modelul parental – autoreproducere versus opozabilitate	
5.3. Familia monoparentală și integrarea socială a copiilor	
6. Suportul pentru familiile monoparentale	
Bibliografie.....	

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

1. Delimitări conceptuale

Definită în "Dicționarul de Sociologie"¹⁹ ca "menaj parafamilial format dintr-un singur părinte și copiii săi", familia monoparentală are meritul de a defini familia prin relația parentală care este secundară în definițiile "clasice" ale familiei, unde decurge din relația conjugală.

Conceptul surprinde una din direcțiile esențiale ale transformărilor înregistrate în ultimele trei decenii în domeniul familiei: "posibilitatea ca cele două tipuri de raporturi familiale – conjugal și parental – să apară și să funcționeze separat unul de celălalt".²⁰

Termenul de "familie monoparentală", cu un conținut simplu și clar, aparent, ascunde totuși o serie de capcane:

- Definiția însăși, obiect al controverselor, ridică întrebări referitoare la unitatea de referință – menajul, care poate cuprinde și alte persoane sau, în mod strict, unitatea părinte – copil, la tipul de copil avut în vedere, definit în funcție de vârstă sau în funcție de statutul marital.
- Utilizarea conceptului, deși ar trebui să fie neutră, tinde să se înregistreze modulul de a privi lucrurile specific pedagogilor și psihiatrilor (care atribuie aproape toate tulburările apărute în dezvoltarea copilului pe seama structurilor familiale "disimetrice") și câmpului intervenției sociale (aflat în permanentă căutare de populație "în dificultate", care trebuie asistate)¹;
- Monoparentalitatea nu este "staționară": ea poate aluneca într-o coabitare sau într-o căsătorie, așa cum, după consumarea unor experiențe de acest gen, poate fi regăsit caracterul predominant transversal al cercetărilor nu permite, însă, o concluzie certă în ceea ce privește caracterul său tranzitoriu sau durabil²;
- Atributul „monoparentală” instaurează o discriminare între cei doi parteneri din punct de vedere al raportului între relația conjugală și cea parentală: ultima este independentă de prima în cazul partenerului căruia îi este încredințat copilul și care poate fi părinte (unic)

¹⁹ Zamfir C., Vlăsceanu L., *Dicționar de Sociologie*, Ed. Babel, București, 1998.

²⁰ Stănculescu, E., *Sociologia educației familiale*, vol. I. Ed. Polirom, Iași, 1997, p.138.

¹ Lefaucheur N., *Les Familles dites Lifes Monoparentales*, în Fr. De Singly (dir), "La Famille. L'etat de savoirs", Paris, 1991, Editions La Decouvert, p.67 – 74.

² Kaumon, J.C., *Familie et pauvreté en Europe*, Rapport à la Commission des Communauté Européennes, 1990.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

fără a (mai) fi soț(ie), dar tot ultima este dependentă de relația conjugală pentru celălalt partener, pentru care încetarea calității de soț(ie) echivalează cu încetarea calității de părinte. Monoparentalitatea efectivă nu coincide cu cea statistică. L.D. Scanzani și J. Scanzani (1998) vorbesc despre „sistemul familial binuclear”, iar C. Guillot și G. Eyraud (1993) preferă folosirea termenului de „familie bifocală”, specifică situației copiilor care au doi părinți și, deci, cel puțin potențial, două cămine.

Introdusă sub influența feminismului, în vederea schimbării modalității de abordare a maternității din afara familiei și a disociației familiei, noțiunea de „familie monoparentală”, în ciuda limitelor sale, este preferată celor de „familie dezorganizată”, „familie dezmembrată”, „familie incompletă” sau „disimetrică”. E. Stănculescu consideră că „termenul de <<familie parentală>> ar fi, poate, mai adecvat: el afirmă normalitatea sociologică a unității constituite dintr-un adult și copiii săi, respectiv a existenței relației parentale independent de cea conjugală”²¹.

Din punct de vedere sociologic, familia monoparentală poate fi definită ca un grup social constituit pe baza relațiilor de rudenie, între unul dintre părinți (cel singur) și copilul sau copiii săi, grup caracterizat prin stări afective, aspirații și valori comune. Într-o astfel de abordare, familia monoparentală este un grup primar, iar membrii săi întrețin relații directe, informale.

Din perspectivă juridică, familia monoparentală apare ca „un grup de persoane între care s-au stabilit drepturi și obligații, reglementate prin norme legale”.²² Față de accepțiunea juridică a familiei nucleare, clasice, familia monoparentală tinde să constituie o abatere, în sensul producerii efectelor juridice nu în urma încheierii unor contracte, cum ar fi cazul în căsătoria legală ci „preponderent ca urmare a unor relații de descendență sau adopție”.²³

²¹ Idem, p. 139.

²² Codul familiei, Art.97.

²³ Codul familiei, Art. 47 și Art. 56.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

În legea cea mai recentă care reglementează suportul social al statului pentru aceste familii, sunt definite ca « familiile formate din persoana singură și copiii în vârstă de până la 18 ani aflați în întreținere și care locuiesc împreună cu aceasta ».

Familia monoparentală poate rezulta ca urmare a unor experiențe diferite:

- divorț;
- decesul unuia dintre parteneri;
- cupluri cu copii, necăsătoriți;
- nașterea precoce a unui copil fără a se căsători cu tatăl copilului (fertilitate precoce, mame adolescente);
- decizia unor femei (trecute de 30 de ani, de regulă) de a avea un copil în afara unei căsătorii legale, etc.

Cercetările sociologice privind familia monoparentală sunt centrate pe trei teme principale:

- Condiții de viață și vulnerabilitate socio-economică, studii asupra nivelului de trai;
- Eficacitatea politicilor familiale, a acțiunilor sociale și a transferului social;
- Efectele „disociației familiale”.²⁴

Din punct de vedere sociologic, analiza acestui tip de familie vizează mai multe puncte de discuție:

- Familia monoparentală antrenează riscul fragilității sociale, în sensul că, puține sunt rupturile între soți care se petrec în liniște, fără să existe conflicte majore între cei doi;
- Creșterea numărului familiilor monoparentale este însoțită, la nivel social, de pierderea reperelor atât pentru părinții separați, dar mai ales pentru copiii care cresc într-o astfel de familie;
- Despărțirea de soț/soție duce la scăderea nivelului de trai, dar și la creșterea riscului de excluziune sau de dependență socială față de sistemele de asigurări sociale,

²⁴ Gherghel, A., *Familii monoparentale*, în „Revista Română de Sociologie”, nr. 5-6, Ed. Academiei Române, București, 1999, p.485.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

mai ales în cazul mamelor fără studii sau care nu au avut un loc de muncă înainte de separare.

În aceste situații rețeaua socială (familia de origine, prietenii etc.) este importantă pentru limitarea fragilității sociale, dar este inegală de la un mediu la altul. Evoluția rețelei de relații sociale depinde într-o oarecare măsură și de nivelul de studii al părintelui care rămâne singur, datorită situației financiare sau lipsei de timp liber;

Chiar dacă fiecare dintre cei doi soți vor încerca să reîntre într-o nouă relație, va exista o perioadă, mai lungă sau mai scurtă de timp de „monoparentalitate”;

De cele mai multe ori copilul va rămâne în grija mamei, dar și tatăl trebuie să își asume, în continuare, responsabilitățile legate de educația propriului copil.

De asemenea, apar mai multe tipuri de probleme, determinate de separarea partenerilor care, până nu demult, constituiau un cuplu sau o familie:

- singurătatea;
- probleme de sănătate, depresia;
- dificultăți financiare;
- probleme legate de viața cotidiană;
- suferința provocată de despărțirea de propriii copii;
- suferința copiilor de a fi despărțiți de părinți;
- suferința provocată de faptul că părintele va trebui să își crească singur copilul, apărând probleme de autoritate, de educație, de responsabilitate, de sănătate;
- suferința provocată de conflictele pe care le poate avea cu propriii copii;
- găsirea unei linii de mijloc între viața profesională și cea familială.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

2. Tipologia familiei monoparentale

Cercetările asupra familiei monoparentale au în țările occidentale o istorie de aproape 30 de ani, în timpul cărora s-au impus câteva puncte de referință pentru acest domeniu, prin lucrările cercetărilor care au studiat această problemă.

Realizarea unei tipologii a familiilor monoparentale este dificilă din cauza multiplelor aspecte ce trebuie luate în considerare.

Menajele formate dintr-un singur părinte și copiii acestuia pot apărea în urma divorțului, abandonului familial, decesului unuia dintre părinți, a adopției realizate de o persoană singură sau a creșterii copiilor în afara căsătoriei.

2.1. Familii monoparentale cu statut temporar/permanent

R. Hill (1986) reconstruiește tipologia familiilor monoparentale, având ca punct de plecare faptul că părintele singur poate sau nu să se (re) căsătorească. Astfel, el distinge opt tipuri de familii monoparentale, patru cu statut permanent și patru cu statut temporar, fiecare tip având caracteristici specifice, precum și implicații și efecte diferite, mai ales în ceea ce privește creșterea și influențarea psiho-comportamentală a copiilor

În cadrul *familiilor monoparentale cu statut temporar* sunt incluse următoarele tipuri:

- Soțul divorțat și recăsătorit;
- Soțul văduv și recăsătorit;
- Soții separați de război și apoi reuniți;
- Căsătoria post-sarcină.

De cealaltă parte, *familiilor monoparentale cu statut permanent*, putem deosebi:

- Soțul divorțat și necăsătorit;

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

- Soțul văduv dar necăsătorit;
- Separarea permanentă;
- Un părinte necăsătorit cu un copil nelegitim.

2.2 Familia monoparentală versus familia biparentală

Cristian Ștefan ("Familia monoparentală", Ed. Arefeană, 2001, p.9) stabilește drept criteriu numărul persoanelor care constituie familia, aceasta putând fi o familie monoparentală binară (doi membri), terțiară (trei membri), etc.

P.A. Gongla și E.H. Thompson (1985, p.401) o tipologie a familiilor (mono și bi-parentale), pe baza dimensiunilor specifice unei familii³¹.

- dimensiunea structurală, se referă la numărul și calitatea familiei în cadrul structurii relațiilor de familie (de rudenie);
- dimensiunea interactivă, a organizării familiei se referă la procesele de comunicare și contact dintre membri și variază deopotrivă în interiorul familiei și în afara ei;
- dimensiunea psihologică, ce include atât particularitățile fiecărui membru, cât și sentimentul atașamentului și identității comune a membrilor familiei.

În abordarea proprie a acestei tipologii, autorii fac următoarele precizări:

- cu toate că se face referire doar la prezența sau absența implicării unui părinte în fiecare dimensiune în parte, gradul de implicare al acestuia se află, în realitate pe un continuum. Acest grad de implicare, extrem de important în realitate, nu este luat în considerare de această tipologie care, ca orice demers de acest fel, simplifică foarte mult realitatea;

- se consideră că părintele despre care se vorbește poate să fie sau să nu fie prezent (fizic) în familie.

³¹ Apud Preda M., *Grupuri sociale ignorate sau excluse de politicile sociale*, în C. Zamfir (coordonator) - "Politicile sociale în România", Ed. Expert, București, 1999, p.318

În ambele tipuri de structuri familiale este posibil să luăm în considerație că părintele în discuție este sau nu implicat psihologic și interacțional în familie.

TIPOLOGIA FAMILIILOR MONO ȘI BI-PARENTALE

STRUCTURAL					
DOI PĂRINȚI			PĂRINTE SINGUR		
<u>Interacțional</u>			<u>Interacțional</u>		
<u>Psihologic</u>	Prezență	Absență	<u>Psihologic</u>	Prezență	Absență
Prezență	A	B	Prezență	E	F
Absență	C	D	Absență	G	H

Sursa: P.A. Gongla, E.H. Thompson, 1985, p.401

Tipul A: reprezintă familia nucleară, tradițională: doi părinți căsătoriți, locuind împreună, interacționând în mod continuu cu familia, implicați psihologic în familie. Acest tip de familie este conservat de societate, fiind considerat o formă ideală (dezirabilă) și fiind folosit ca o normă socială în raport cu care sunt judecate și etichetate drept deviate (de către oamenii obișnuiți) toate celelalte familii care nu-i seamănă.

Tipul B: pune în discuție acel părinte care interacționează foarte puțin cu ceilalți membri ai familiei, deși din punct de vedere psihologic este membru al familiei. Acest tip de familie poate apărea dacă unul din părinți este spitalizat, la închisoare sau are serviciul în altă localitate, ceea ce-l obligă să fie despărțit de familie pe o perioadă lungă de timp.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Tipul C: interacțiunea unuia dintre părinți cu familia este aparentă, el, de fapt, canalizându-și energia și atenția spre altceva (profesie, relație extraconjugală, etc.). Această situație desemnează, în realitate, absența din cadrul familiei din punct de vedere psihologic.

Tipul D: considerat de autori, ca fiind foarte rar, poate fi exemplificat prin situația în care un părinte a suferit acțiuni psihice serioase, ceea ce a impus absența, psihologică și interacțională, din viața de familie. Căsătoria dintre soți este menținută doar formal (unul din motive ar putea fi cel economic), unul din părinți renunțând cu totul la îndatoririle și drepturile de soț și părinte.

O primă observație poate fi făcută în legătură cu familiile "normale", social etichetate astfel, cu ambii părinți prezenți, care pot îmbrăca forme diferite în funcție de tipul de implicare a părinților în viața de familie. Putem discuta astfel de o camuflare a familiilor monoparentale în cadrul legal al familiei nucleare.

Tipul E: reprezintă tipul de familie în care ambii părinți, deși separați sau divorțați, păstrează legături intense cu copiii și sunt implicați în viața acestora, atât psihologic, cât și interacțional. Poate fi cazul părinților care, după divorț, au obținut, fiecare dreptul de custodie asupra copiilor.

Tipul F: pune în discuție cazul părintelui care încetează să interacționeze cu familia, dar rămâne atașat de ea, din punct de vedere psihologic. Acesta încă îi privește pe membrii familiei ca fiind importanți pentru el (ea) și își modifică comportamentul în funcție de modul în care percepe așteptările lor. Acest tip de familie poate cuprinde și familiile în care unul dintre părinți a murit, dar ceilalți membri ai familiei îi păstrează amintirea vie și o evocă pentru a se orienta și în funcție de ea comportamentul, gândurile, emoțiile. Prezența acestui părinte în familie este psihologică, chiar dacă fizic el nu mai există.

Tipul G: de familie monoparentală este foarte rar și greu de imaginat, referindu-se la un părinte separat de familie în mod formal, absent psihologic (nu se mai consideră responsabil și nu se mai

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

implică în problemele familiale), dar care interacționează cu membrii familiei și, deși nu-i mai pasă de ea, îi întâlnește în mod repetat pe ceilalți membri ai ei.

Tipul H: este tipul clasic de familie monoparentală, recunoscut ca atare și de societate și de literatura de specialitate. El nu se referă la acea familie în care numai unul dintre părinți se ocupă de copii; este implicat atât psihologic, cât și interacțional în viața acestora. Celălalt părinte a părăsit familia prin divorț, moarte, abandon sau nu a fost niciodată parte a acelei familii.

Desigur, există în realitate tipuri de familie care să corespundă fiecărui ideal tip prezentat, numai că unele – precum tipul A – sunt mai mult răspândite decât altele, după cum putem spune că există și situații care nu pot fi încadrate în nici unul dintre acestea, fiind tipuri intermediare.

Un tip aparte de familie monoparentală, menționat de Cristian Ștefan, este cel în care familia rezultă din adopția de către un adult a unuia sau mai multor copii, exemplul de notorietate publică fiind în acest caz al artistei Elena Cârstea. Putem afirma că acest termen acoperă o mare varietate de situații, care se diferențiază în funcție de sexul părintelui, situația matrimonială (văduv, divorțat, separat, celibatar), dar și de factorii care au generat situația monoparentală – separarea cuplului, decesul unuia dintre soți, maternitatea în afara căsătoriei, precum și de factori subiectivi – situația dorită, căutată, deliberat sau voluntar asumată sau impusă, ca urmare a unei opțiuni libere sau survenite în condiții impuse, mai mult sau mai puțin conștient asumată sau impusă, percepută negativ sau afirmată voluntar. Diferențele dintre aceste situații sunt notabile, așa cum vom vedea într-un capitol viitor.

3. Monoparentalitatea – de la stigmatizare la opțiune individuală normală

3.1. Evoluția percepției sociale asupra monoparentalității

Societatea tradițională, prin mecanismele ei, dezaproba monoparentalitatea și încuraja stigmatizarea celor ce alegeau, voit sau nu, acest stil de viață.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

În societatea modernă, datorită apariției și generalizării familiei nucleare, ruptura de comunitate a permis schimbarea viziunii și percepției față de acest tip de menaj. Familia clasică nu mai este atât de importantă pentru dezvoltarea personalității optime a copilului, în anumite condiții, bineînțeles. Pentru un copil este mai indicată o familie monoparentală decât una în care există certuri și probleme. Dacă în trecut familiile cu căsătorii nereușite trebuiau să rămână împreună de dragul copiilor, în prezent se apreciază că este mai bine pentru copii dacă părinții se despart, în loc să-i supună unui permanent conflict în familie.

În ceea ce privește repercusiunile asupra adulților, se consideră că pentru bărbați, cele mai mari sunt costurile psihologice, având în vedere faptul că rolul matern este imposibil de substituit, în timp ce pentru femei prevalează costurile materiale. Spre deosebire de alte modele familiale menajele monoparentale se confruntă cu dificultăți economice și socializatoare mai mari.

S-au evidențiat o serie de consecințe negative și pentru copii. Astfel, băieții din familiile monoparentale prezintă o rată mai mare a comportamentelor deviate. La nivelul familiei monoparentale, funcțiile nu mai pot fi realizate în mod optim, apărând astfel o serie de dificultăți și deficiențe. Funcția sexuală și cea reproductivă sunt minimizate deoarece separarea soților și dificultatea părintelui rămas cu copii în a-și găsi un partener care să-i accepte situația împiedică realizarea respectivelor funcții.

Elementul cel mai vizibil care influențează viața familiilor monoparentale este costul ridicat al vieții, implicând eforturi deosebite din partea părintelui rămas cu copiii. O situație deosebită la familia monoparentală o prezintă funcția de socializare. Lipsa unui părinte poate determina lipsa afectivității de care are nevoie copilul, acesta nerealizând actul unei socializări firești și integrarea în societate. Totuși, în zilele actuale sistemul școlar înlocuiește, în mare măsură, procesul instructiv - educativ al familiei. Mai mult, chiar în familiile complete părinții nu mai dispun de timpul necesar realizării procesului instructiv - educativ, iar o parte dintre ei nu au conștiința necesității acțiunilor educative.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

În concluzie, nu se poate afirma cu certitudine că familia monoparentală nu este indicată pentru evoluția ulterioară a copilului, din moment ce și familia clasică se confruntă cu probleme similare.

Ceea ce se desprinde tot mai clar, dincolo de varietatea și complexitatea cazurilor de monoparentalitate, este că urmând percepția monoparentalității, ca "experiență traumatizantă" sau ca o "continuitate logică"³², există două modalități de a trăi și de a se raporta la monoparentalitate: ca marginalitate sau ca model familial alternativ, liber ales, cu specificarea că a doua variantă începe să se impună tot mai mult, în defavoarea celei dintâi.

Este important a sublinia caracterul alternativ al acestui tip de familie, care nu constituie un tip „deviant” sau „anormal”. Monoparentalitatea devine „normală” în sens sociologic, în condițiile în care înregistrează o creștere a frecvenței și devine o conduită comună în societățile actuale.

3.2. Dimensiunea statistică a monoparentalității

Creșterea ratei divorțialității, a fertilității ilegite, schimbările valorice, de mentalitate din ultimele decenii au făcut ca acest tip de familie să cunoască o răspândire deosebită. În societățile occidentale contemporane, problematica familiei cu un singur părinte este din ce în ce mai amplu luată în considerație. În unele țări, cum ar fi Norvegia, ponderea familiilor monoparentale tinde spre 20%. De asemenea, în Marea Britanie aproximativ una din 5 familii cu copii este monoparentală (Jarvis & Jenkins, 1997, p.60).

România prezintă un tablou aparte, cu o rată înaltă a căsătoriilor (comparativ cu alte țări), cu divorțialitatea scăzută. Un fenomen mai frecvent care conduce la formarea familiilor monoparentale poate fi separarea, fapt mai greu surprins în studiile sociologice, precum și numărul foarte mare de

³² Ghelghel A., *Familii monoparentale*, în "Revista Română de Sociologie", Ed. Academiei Române, nr.5-6, Ed. Academiei Române, București, 1999.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

copii născuți în afara căsătoriei ar putea explica existența acestui tip de familie. Studiile estimează o pondere a acestora de 10-12% în totalul gospodăriilor.

4. Probleme asociate familiilor monoparentale

A trăi într-o familie în care unul dintre părinți lipsește presupune confruntarea cu probleme majore care țin atât de interacțiunea familiei cu mediul exterior, cât și de relațiile dintre membrii familiei, de interacțiunile din interiorul familiei ca subsistem social.

Responsabilitățile părintelui singur cresc atât în exteriorul familiei, cât și în interiorul acesteia, iar statul preia adesea prea puțin din acest surplus de solicitări. Văduv, divorțat sau niciodată căsătorit, femeie sau bărbat, părintele singur are nevoie de sprijin exterior pentru a-și rezolva problemele care în mod normal sunt rezolvate de două persoane (soțul și soția).

Potrivit unei sinteze realizate de Bawin-Legros (1988), studiile asupra familiilor monoparentale arată că probabilitatea de a identifica *nașteri ilegitime*, *abandonuri* ale copiilor, *tulburări de comportament*, *abandon/eșec școlar* sau chiar *delincvență* este mai mare în această categorie de populație. Familiile monoparentale sunt adesea *victime ale sărăciei*, iar copiii au tendința de a repeta experiența părinților. Aceleași studii arată că monoparentalitatea rezultată din divorț este corelată cu o *diminuare a activității educative*: mama este suprasolicitată atât din punct de vedere emoțional cât și material și relațional și este mai puțin disponibilă pentru copil exact când acesta are mai mare nevoie de atenție și eforturi sporite. În acest timp rolul patern este analizat în termenii "absenței paterne", "deprivării paterne", "deresponsabilizării paterne". În urma rupturii, capacitatea de a exercita adecvat sarcina de părinte este puternic diminuată, părinții comunică mai puțin bine cu copiii, sunt mai puțin afectuoși și controlează mai puțin bine comportamentul.

Copiii din familiile monoparentale care au experimentat trauma divorțului părinților sunt marcați de numeroase *probleme psihologice și relaționale*. Totuși, acești copii reacționează diferit în funcție de

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

vârstă, sex, timpul trecut de la ruptura intervenită între părinți, calitatea relației trecute și prezente cu fiecare dintre aceștia.

Cei mai puternic afectați în urma unui divorț sunt copiii de vârstă mică, ei devenind mai neascultători, agresivi și mai puțin afectuoși. Studiile arată că sunt marcați de tristețe, de sentimente de frustrare, confuzie și anxietate, mulți dintre ei căutând contactul cu părintele absent. Copiii de vârste mai mari sunt adesea furioși pe părintele pe care îl consideră vinovat. Nici în adolescență experiența divorțului nu este suportată fără probleme, existând sentimente de tristețe, furie, neliniște în legătură cu viitorul.

Pe de altă parte trebuie remarcată creșterea substanțială pe care au înregistrat-o *tinerele mame necăsătorite*. Situația lor nu este deloc de neglijat, cu atât mai mult cu cât adesea nasc copii la vârste mici (adolescență). Datorită copilului, în cele mai multe cazuri nu reușesc să-și termine studiile și să dobândească o calificare pentru a se angaja. De obicei, rămân dependente de ajutoarele sociale chiar și atunci când copiii cresc și ar putea lucra măcar cu program redus.

Studiile sociologice indică faptul că familiile monoparentale *sunt mai expuse riscului de sărăcie* decât familiile cu doi părinți.

Implicațiile asupra copiilor sunt dramatice. Sărăcia afectează șansele de dezvoltare normală pe termen lung ale copilului conducând adesea chiar la abandon școlar, devalorizare a școlii și a menirii ei sociale.

4.1. Mame singure

Creșterea numărului familiilor monoparentale a dus la un număr tot mai mare de femei care au dobândit statutul de mamă singură. Norton și Glick apreciau că 88% din totalul familiilor monoparentale în SUA în 1986 erau conduse de femei. Pe de altă parte, Jane Millar (1992)

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

concluziona că există un milion de mame singure în Marea Britanie, 2/3 din ele trăind în condiții de sărăcie. Din 1971 numărul mamelor singure a crescut de 2,4 ori, ajungând la 1.200.000, reprezentând 17,5% din totalul familiilor cu copii și 93% din familiile monoparentale (C. Oppenheim, 1990).

Proporția văduvelor în totalul mamelor singure din Marea Britanie este aproape neînsemnată, majoritatea acestora fiind cazuri de femei care au fost căsătorite (au trăit împreună) cu tatăl copiilor lor. În același timp se constată scăderea vârstei mamelor, situație explicată, pe de o parte, de creșterea ratei divorțurilor la femeile care s-au căsătorit timpuriu și, pe de altă parte, de creșterea numărului femeilor tinere cu copii ilegali.

În cazul mamelor singure, se apreciază că prima problemă care va apărea va fi experiența dificultăților financiare. Ele pot afecta monoparentalitatea pe termen lung. Copilul devine un suport economic pentru multe dintre ele. Adolescențele care nu reușesc să-și termine studiile și, deci, nu se pot angaja, de obicei, rămân dependente de ajutoarele sociale acordate, chiar atunci când copiii cresc și ele ar putea să lucreze măcar cu program redus. Cert este că situația economică a mamelor singure este din ce în ce mai gravă și că ceea ce se numește "feminizarea sărăciei" nu mai este demult doar o temă din cărți, ci o realitate. Datele din Europa referitoare la mamele singure, prezentate în tabelul următor, pot fi edificatoare.

Situația familiilor monoparentale și a mamelor singure în Europa

Familii monoparentale (%) față de toate familiile din țara respectivă	Țara	Mame singure care lucrează sau sunt în căutare de lucru
19	Marea Britanie	50
15	Danemarca	87
13	Germania	69
11	Franța	85
10	Olanda	48

FAMILIA MONOPARENTALĂ, INSECURITATEA ECONOMICĂ ȘI POLITICA GUVERNAMENTALĂ. METODOLOGIE DE EVALUARE A CALITĂȚII VIEȚII FAMILIILOR MONOPARENTALE DIN ROMÂNIA

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

10	Portugalia	71
9	Islanda	37
6	Italia	67
5	Grecia	65
10	Media Uniunii Europene	66
21	Norvegia	90
5	Polonia	30
10,5	România	-

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică. 1994

În SUA, familiile conduse de o femeie singură înregistrează o probabilitate de a se afla sub limita de sărăcie de 3 ori mai mare decât familiile conduse de un bărbat singur și de 6 ori mai mare decât familiile conduse de ambii părinți.

Spre deosebire de tații singuri care, conform statisticilor, se ocupă de copiii cu vârste mai mari, mamele singure se văd în imposibilitatea de a lucra, în condițiile în care vârsta copiilor este foarte mică și ajutorul din partea rudelor inexistent.

Interesul femeilor cap de familie de a-și găsi un loc de muncă este foarte mare, proporțional cu nevoile lor de venituri suplimentare. Din păcate multe dintre ele nu au calificarea necesară pentru a găsi o slujbă, nu pot lucra datorită vârstei mici a copiilor sau preferă să nu se angajeze pentru a nu pierde ajutorul social oferit de stat. În acest punct, foarte importante sunt politicile sociale ale fiecărei țări în parte, care pot încuraja sau descuraja părinții singuri să-și caute o slujbă. O soluție adoptată de unele state occidentale este aceea de a încuraja angajarea cu program redus, prin prevederea numărului de ore de lucru/ săptămână, permis celor care beneficiază de ajutor social.

Se poate considera că prin angajarea în activități profesionale o mamă singură va avea mult mai puțin timp la dispoziție pentru a-și crește și educa copiii. Dar în acest caz, ea va dispune de mai

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

puțini bani pentru a le satisface acestora nevoile. Fără a avea o opțiune favorabilă uneia sau alteia dintre situații, constatăm doar că în Europa Occidentală două treimi dintre mamele singure lucrează sau caută de lucru, un procent foarte mare, comparându-l cu cel al mamelor din familiile cu ambii părinți care lucrează.

Dincolo de problemele economice, mamele singure se pot confrunta cu dificultăți pe linia exercitării rolului parental și a relaționării interpersonale. În cadrul familiei cu ambii părinți distribuția responsabilităților, a rolurilor parentale se realiza în direcție complementară și compensatorie. Mama singură va fi pusă în situația unei creșteri a tensiunii și încordării în ceea ce privește adoptarea rolului parental, a unei extinderi a rolului cu sarcini auxiliare, nespecifice rol – sexului. Această “acoperire” de roluri simultane parentale necesită timp, energie și angajează cereri conflictogene din punct de vedere psihologic.

Pe linia relaționării mamă – copil se petrec schimbări, de asemenea. Timpul disponibil afectat relaționării cu copilul se restrânge considerabil.

Există posibilitatea ca limitele dintre rolul parental și cel al copilului să se estompeze în sensul că, pe de o parte, mama, în special dacă are mai mulți copii poate “abdica” de la rolul său de părinte, devenind un fel de partener al celui mai în vârstă dintre copii și, pe de altă parte, poate pretinde copiilor săi să fie mult mai maturi decât sunt ei în realitate (Glenwick și Mowrey, 1986). Așadar, mama începe să sporească raporturile de comunicare privitoare la diferite aspecte legate de viață cu copilul care, în mod crescător își asumă rolul de confident. În multe situații mama tinde să se sprijine pe copil, considerându-l suport emoțional, astfel încât copilul este implicat în structuri interacționale ce reclamă un anumit grad de maturitate în raport cu care el este suficient pregătit. Dacă, treptat mama tinde să se confeseze copilului rolul de părinte absent, conflictele ce apar între ei tind a se imita vechile conflicte materiale. Copilul este presat să preia acest rol și poate fi pedepsit pentru că se “comportă”ca fostul soț. Deoarece copiii nu pot să-și exprime trăirile

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

tensional-conflictuale și sentimentele, în timp pot să apară diferite forme "marcate" de reacție, cum ar fi cazul unor somatizări sau conduite nevrotice.

Unii cercetători atrag atenția asupra unor probleme particulare mamă-fică în această situație. În mod primar, sunt implicate aici sentimente de gelozie și competiție, în arii psihologice, cum ar fi "întâlnirile" și realizările ulterioare academice.

4.2. Tați singuri

Deși cazurile bărbaților în această situație sunt mult mai puțin frecvente, se constată în ultimii ani o tendință în creștere. Conform aceleași statistici, Norton și Glick apreciau că în 1986, în SUA, 12% din totalul familiilor monoparentale erau conduse de tată, media de vârstă a acestuia fiind în jur de 42 de ani, cu tendință de scădere. Privitor la sexul copiilor, în cele mai multe cazuri figurează băieții, spre deosebire de cazul mamelor singure unde predominau fetele.

Părinții singuri, tați, dispun de o mai mare libertate financiară decât mamele singure, ca urmare a nivelului, în general, mai crescut de educație, care le permite asigurarea unei securități economice sporite și o mai mare flexibilitate în folosirea resurselor financiare.

Dilatarea rolului parental la tații singuri este o experiență diferită de cea a mamelor singure. Tatăl în calitate de unic părinte prezintă caracteristici diferite pe linia adoptării și exercitării rolului parental. El este conștient că trebuie să fie pentru copil și tată și mamă ceea ce conduce la apariția unor noi responsabilități, cum ar fi cele legate de menaj și de treburile casnice și gospodărești. Unii sunt lipsiți de asemenea experiențe și se manifestă prin tendința de a împărți acest gen de sarcină cu copiii (Greif G.L., 1985). Fetele sunt de mai mare ajutor în aceste situații.

Comparând cele două tipuri, tatăl primește un sprijin mai redus din partea copiilor decât mama (ca părinte singuri). Această situație este determinată de mai mulți factori:

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

- neimplicarea voluntară a copiilor de către tatăl lor pentru ca el să poată oferi dovezi privind “competența” lui în legătură cu treburile casnice-menajere;
- încercarea de a ușura tranziția copiilor spre noul stil de viață;

dificultatea în planificarea muncilor casnice datorită implicării în două categorii de solicitări (Hanson, 1986).

În adoptarea și exercitarea noului său rol, tatăl întâmpină dificultăți, ei se plâng mai ales de faptul că nu mai pot sincroniza multiplele îndatoriri legate de creșterea și educația copiilor, de treburile casnice – menajere și de activități socio-profesionale sursa mijloacelor de subzistență. Cele mai multe dificultăți apar în cazul în care copiii sunt foarte mici, necesitând măsuri speciale de îngrijire.

Potrivit investigațiilor, tații (în calitate de singur părinte) își adoptă și își exercită rolul parental într-o manieră competentă, cu efecte pozitive asupra profilului psiho-comportamental al copilului (Ambert A.M., 1982; Hanson S., 1981). De exemplu, ei satisfac în mai mare măsură, nevoile emoționale ale copiilor lor, oferindu-le, în manieră compensatorie, răspunsuri comportamentale specifice rolului matern. Conform unor cercetări, copiii ce aparțin familiilor numai cu tată apreciază și evaluează gradul de investiție afectivă a acestuia într-un mod superior față de cei ce aparțin familiilor cu ambii părinți. Există însă și multe deosebiri:

- tatăl solicită mai multă independență copilului;
- în asumarea noului rol parental tatăl își schimbă unele atitudini și practici folosite în creșterea și educația copiilor. El devine mai protectiv și mai grijuliu (slăbind în ceea ce privește autoritatea), acordând o mai mare importanță aspectelor legate de educație și nu celor disciplinare;
- apelul la diferite forme de sprijin extrafamilial (bunici, rude) este frecvent;
- se produc mai ample și mai dese modificări ale stilului comportamental relațional existent înaintea preluării noului rol parental;
- tendința mai accentuată de “măsurare” și evaluare a noului stil de viață.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Pentru fiecare din părintele singur apar noi tipuri de solicitări ce conduc la schimbări în plan comportamental. Relaționarea cu copiii are aspecte diferite, efectele asupra procesului de creștere și maturizare psihică și psihologică a acestora sunt diferite.

O preocupare deosebită o vădesc tații pentru fiicele lor, în privința dezvoltării lor ca "stăpâne și mame" ale casei. Cercetările remarcă o anumită preocupare anxioasă pentru o socializare adecvată a fetelor și a dezvoltării lor sexuale. Acești tați sunt șovăielnici în privința discutării chestiunilor sexuale și își exprimă îngrijorarea cu privire la adecvarea modelului de rol social al fiicelor lor.

În stilul de viață al taților singuri, ca indivizi adulți, se produc unele modificări. Datorită creșterii implicării lor emoționale în raportul cu copiii, apare un declin al experienței lor în activitățile sociale. Ei preferă să-și facă noi cunoștințe (bărbați sau femei), dar evită activitățile sociale care implică prezența unor cupluri căsătorite, iar activitățile în care ar putea întâlni în special tați divorțați sau văduvi sunt puține. Participarea lor la evenimente e mai redusă, dar crește implicarea în activități politice, de studii sau antrenament formativ suplimentar.

În ceea ce privește viața personală, cei mai mulți dintre bărbații tați singuri mărturisesc întâlniri cu impact erotic, dar ei nu își fac imediat planuri de recăsătorire. Activitatea sexuală este, de asemenea, recunoscută, dar majoritatea bărbaților simt că trebuie să fie discreți în privința acestui comportament și că orice coabitare cu o femeie necăsătorită nu este un model de vizionat pentru copiii lor.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

5. Funcționalitatea familiei monoparentale

În comparație cu familia tradițională, care îndeplinea mai multe funcții cu impact pozitiv asupra societății, familia monoparentală este considerată „un efect al funcției reproductive”²⁵, regăsindu-se în ceea ce privește socializarea copiilor, îngrijirii și protecției membrilor săi, al climatului afectiv, dar fiind deficitară sub aspectul realizării mediului securizat și în modul de conferire a statusului; de asemenea, reglementarea comportamentelor sexuale în afara familiei.

Dacă, sub aspectul îndeplinirii funcțiilor specifice, familia monoparentală îmbină normalitatea cu carențele, sub aspectul structural, la o primă evaluare, este calificată drept o „structură familială atipică”²⁶. Aceasta prezintă o structură aparte, rezultată dintr-o asimetrie între membrii ei, în sensul în care apare inevitabil o „proeminență ierarhică, determinată de statutul de susținător și ocrotitor al părintelui și acela de dependent și, în mare măsură, de neajutorat, al copilului”²⁷.

Din punct de vedere calitativ, privind modul de distribuire a rolurilor și al exercitării autorității, familia monoparentală poate gravita în jurul autorității incontestabile a adulterului sau poate îmbrăca forme democratice, egalitare, cu o anumită autoritate decizională conferită copilului sau copiilor.

După numărul generațiilor, familia monoparentală presupune cel puțin două generații (părinte și copil sau copii); în cazul în care vorbim de mai multe generații, includem și bunicii. Rolurile membrilor familiei și, de aici, realizarea funcțiilor acesteia, sunt condiționate inevitabil de structura grupului. Astfel, față de modelul tradițional (familia este privită ca o asocieră naturală, cu caracter privat, alcătuită din bărbat, femeie și copiii lor naturali), familia monoparentală apare ca o excepție, o situație la limită (prin care unul dintre soți a murit, este plecat pentru perioade mai lungi de timp sau, foarte rar, este separat sau divorțat), în care femeile și copiii (trebuie specificat că tații

²⁵ Ștefan, C. , *Familia monoparentală*, Ed. Arefeană, București, 2001, p.7.

²⁶ Voinea, M., *Sociologia familiei*, Ed. Universității București, 1993, p. 32 .

²⁷ Ștefan, C. , *Familia monoparentală*, Ed. Arefeană, București, 2001, p.9.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

conducători de menaje monoparentale sunt cazuri rare) riscă să rămână fără suport financiar și să fie constrânse la a cere sprijin familiei de origine.

Modelul contractualist, care limitează libertatea indivizilor doar prin obligațiile asumate, în care soții pot decide modul de administrare a relațiilor personale și financiare în timpul căsătoriei și în eventualitatea unui divorț, plasează familia monoparentală la o altă extremă: aceea a independenței, în care părintele singur și-a propus în mod deliberat să fie părinte și se simte compatibil cu situația creată. Aceasta nu înseamnă că nu se resimt dificultățile inerente situației, ci doar că le poate aborda pozitiv.

În modelul comunitar, care articulează valorile comune, arătând că nici o persoană nu devine autonomă fără a parcurge mai întâi o perioadă îndelungată de dependență, familia monoparentală va primi un sprijin puternic din partea familiei extinse, a comunității, formându-se, probabil, „un tip de solidaritate analogă oricărei stări de criză resimțită de vreunul din membrii comunității”²⁸.

Abordarea bazată pe drepturi, ce articulează relațiile dintre oameni – fiecare libertate de acțiune a unui individ impune o constrângere, aceea de a fi respectată de către ceilalți – determină, în legătură cu problematica familiei monoparentale, o serie de întrebări, cum ar fi: discriminarea între familii bi- și monoparentale, între drepturile părinților căsătoriți și necăsătoriți asupra copiilor, etc. Individul este o entitate distinct individuală, dar și o perspectivă puternic implicată în relații de dependență, îngrijire și responsabilitate; viețile oamenilor sunt acordate modelelor culturale; între viața de familie și ordinea politică și economică se stabilesc relații – acestea sunt, într-o prezentare sumară, puncte de reper ale modelului bazat pe drepturi și responsabilități relaționale, care tratează familia monoparentală ca una responsabilă, ce nu reprezintă o amenințare pentru tradiționaliști. Moralitatea și un mediu optim pentru dezvoltarea, conform cu așteptările sociale, a copiilor pot constitui garanții ale legăturilor între familie și comunitate.

²⁸ Stănciulescu, E., *Sociologia educației familiale*, vol. I. Ed. Polirom, Iași, 1997, p.21.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Abandonând raportarea exclusiv teoretică, putem afirma că, „deși nu cuprinde unul dintre părinți, familia monoparentală nu este exclusă de la a fi numită familie”²⁹.

„Faptul că grupul părinte – copil (copii)” se consideră pe sine însuși o familie, are o identitate comună, include modele clare de schimb și reciprocitate, își dezvoltă reguli de rezolvare a conflictelor, satisface nevoile membrilor de afiliere și suport emoțional, toate acestea devin criterii de bază pentru a decide dacă o familie există sau nu³⁰, din punct de vedere sociologic. Familiile monoparentale acoperă o varietate de situații, putând fi la fel de complexe și diverse ca și cele cu ambii părinți.

4.1. Relația parentală în familia monoparentală

A trăi într-o familie în care unul din părinți lipsește presupune a te confrunța cu probleme majore, care țin atât de interacțiunea familiei cu mediul exterior (rude, prieteni, vecini, colegi de serviciu, instituțiile statului), cât și de relațiile intrafamiliale.

Odată cu creșterea responsabilităților părintelui singur se observă o slabă implicare a statului pentru a prelua din surplusul de solicitări. Relațiile părintelui singur cu rudele și prietenii sunt foarte importante. În analiza asupra familiilor monoparentale, M. Preda sintetizează problemele unui părinte singur, precum și efectele viețuirii într-o familie monoparentală asupra membrilor acesteia.

Indiferent de motivul care determină monoparentalitatea, relațiile cu rudele și prietenii sunt foarte importante pentru adult, el având nevoie de sprijin exterior pentru a-și rezolva singur problemele, care, de obicei, sunt rezolvate de două persoane.

²⁹ Preda M., *Familia monoparentală: un tip de familie ignorat de politicile sociale din România*, în Zamfir C. (coordonator), „Politici sociale în România”, Ed. Expert, 1999, p.315.

³⁰ Gongola P., Thompson, E.H., *Single Families: in The Mainstream of American Society*, în Macklein E., Rubin R. (eds) „Contemporary Families And Alternative Life Styles”, Beverly Hills, California, Saye Publications, 1985, p.400.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Sporirea legăturilor dintre părintele singur și rudele sale de sânge a fost evidențiată în literatura de specialitate de către D. Anspach (*"Kinship And Divorce"*, 1976), P. A. Gongla (*"Social Relationship After Marital Separation"*) și C. Stack (*"All Our Kin"*, 1974), însă au existat și cercetări, precum cea a lui R. S. Weiss (*"Going It Alone"*, 1979), care au evidențiat că părinții soțului rămas singur (în special în cazul mamelor singure) își critică adesea copilul pentru situația în care se află și nu se arată înțelegători, uneori refuzând chiar să-i acorde sprijinul lor moral sau material. În societățile unde mentalitatea tradițională este încă prezentă (în special la persoanele vârstnice), deseori rudele îi cer soției să se "supună" și să accepte abuzurile soțului, mai degrabă decât să divorțeze.

Referitor la părinții care nu au fost niciodată căsătoriți (în majoritate femei), este de presupus că părinții și celelalte rude nu vor privi favorabil situația acestora, care încalcă flagrant normele sociale general acceptate. Însă, în cazul copilului (copiilor) crescuți de părintele singur, blamarea rareori se extinde, astfel că, după o perioadă de "acceptare" rudele vor oferi ajutor, în general, în numele copiilor.

Relațiile de prietenie, foarte importante pentru oricine, pot fi afectate de monoparentalitate. Prietenii pot să nu înțeleagă schimbările care au loc în viața persoanelor amintite, să nu le aprobe și să diminueze sau să întrerupă relațiile cu acestea. Pe acest fond, se manifestă două tendințe: nevoia de suport și sprijin a părintelui singur crește substanțial, în timp ce resursele sale pentru reciprocitate se micșorează. Este posibil ca prin strângerea cercului de prieteni să apară un anumit grad de "izolare socială" a acestuia.

Relațiile intrafamiliale se schimbă substanțial, în condițiile monoparentalității, fie că aceasta survine în urma divorțului, separării sau decesului unui părinte. Odată cu creșterea responsabilităților, se manifestă și nevoia de a comunica mai intens cu proprii copii. Singurul adult din familie va trebui să se "împartă" între rolul de tată și cel de mamă, va trebui să răspundă și nevoii de afectivitate, dar să și disciplineze copiii. Dacă va fi cazul, insuficiența resurselor pentru ca proprii copii să-și

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

realizeze aspirațiile va pricinui mai multă durere unui părinte singur, pentru că toată responsabilitatea se va răsfrânge asupra sa.

Situația economică a familiei monoparentale va impune măsuri deosebite (program de lucru prelungit), precum și îndatoriri care, la un moment dat, ar putea părea că nu mai iau sfârșit. În aceste condiții, ajutat sau nu din exterior, părintele fie va transfera o parte din responsabilități asupra copilului (celui mai mare, în cazul în care există mai mulți copii), fie va reduce sau va renunța pur și simplu la o parte dintre cele pe care nu le va considera indispensabile pentru familie.

Implicarea emoțională a părintelui singur în relația cu copilul său va fi mai puternică; el îi va cere și îi va oferi acestuia afectivitatea de care are nevoie și pe care nu o va putea găsi la altcineva. În același timp, el va fi suprasolicitat de nevoia de suport afectiv a copiilor. Numărul și intensitatea nevoilor emoționale afective ale copiilor vor depăși adesea resursele disponibile ale părintelui, fie și numai pe cele de prezență fizică.

Dacă în linii mari, efectele viețuirii într-o familie monoparentală asupra adulților, au fost amintite, copiii suportă efecte în bună măsură diferite de cele amintite anterior, chiar dacă sunt interconectate.

Astfel, copiii își mențin relația atât cu părintele divorțat sau separat, dar și cu rudele acestuia. Chiar dacă relația conjugală nu (mai) există, relația parentală poate exista. Mai mult chiar în cazul mamelor necăsătorite cu copii, bunicii și celelalte rude trec peste sentimentele negative, și oferă ajutor în numele copiilor. În cele mai multe cazuri, copiii se consideră ai ambilor părinți și chiar dacă rolul părintelui care îi crește capătă mai mare importanță, rolul celuilalt părinte nu se diminuează, din punct de vedere psihologic, pentru copil.

Tatăl sau mama absent(ă) din punct de vedere interacțional, este prezent(ă) psihologic. În plus, prin intermediul telefonului sau al timpului petrecut în week-enduri ori în vacanțe, comunicarea se

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

menține. Aceasta este o situație fericită pentru ambele părți, fiindcă, la noi în țară, fie justiția nu găsește o cale de a permite ambilor părinți să petreacă suficient timp cu copilul, fie părintele care a "obținut" tutela preferă să nu mai interacționeze cu celălalt părinte, izolând copilul de acesta. Dincolo de acestea, ceea ce are o rezonanță mai puternică pentru copil este atmosfera din familia, climatul și mediul familial. Importantă nu este structura familiei, ci climatul este unul din factorii importanți pentru dezvoltarea psihică și socializarea copilului. Părintele singur trebuie să se străduiască să mențină o atmosferă optimistă, sănătoasă, în ciuda frustrării și a problemelor.

Poate părea surprinzător, dar specialiștii afirmă că reducerea mărimii familiei "transformă nu numai proporțiile comunicării, ci și gradul satisfacției produse de comunicare" (P.A. Gongla, E.H. Thompson).

Interacțiunea dintre copil și părinte se intensifică, gradul de afecțiune crește, iar ostilitatea scade. Inegalitatea de status dintre părinte și copil se diminuează, autoaprecierea copilului crește, iar sistemul relațiilor de familie se deplasează spre un nou echilibru, care poate fi mult mai favorabil evoluției psiho-sociale a copilului.

O altă direcție de cercetare menționează impactul pe care îl are sentimentul pierderii unuia dintre părinți asupra copilului. Climatul în care are loc separarea își pune amprenta asupra apariției la copii a sentimentelor negative de teamă și vinovăție, precum și a comportamentelor negative de iritabilitate și agresivitate.

Deși situația economică a familiei monoparentale îl influențează, întâi de toate, pe părinte, copilul ia contact cu efectele acesteia, spunem, ulterior. Multe familii își dezvoltă, ca urmare a noii situații, anumite strategii de adaptare, una din acestea fiind de a schimba locuința cu una mai mică, într-un cartier mai ieftin, în vederea diminuării cheltuielilor și a câștigării unei sume de bani. Ceea ce nu iau în considerare părinții în această situație este că aceste cartiere sunt deseori "punji de delincvență", că școlile concentrează într-o mai mare măsură copiii aparținând unor familii din

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

spațiu, numit de occidentali "underclass". W. J. Wilson (1991) folosește termenul de "efect de concentrare", pentru a sublinia legătura dintre mediul de locuire și apartenența unei familii la subclasa celor mai săraci. O familie care trăiește "într-un astfel de cartier este influențată de comportamentul, convingerile și percepția socială a altor familii dezavantajate, disproporționat concentrate în acel cartier" (W. J. Wilson).

Părinții și copiii, împovărați de greutate, responsabilități și deseori de sărăcie, obligați să-și împartă sarcini mai numeroase, lipsiți de intimitate, blamați de o societate ghidată de norme sociale în care ei nu se mai încadrează perfect, tind să se lase "învinși" de toate, "înfrângerea" lor având mai multe aspecte negative decât s-ar fi gândit.

5.2. Modelul parental – autoreproducere versus opozabilitate

Modelul parental constituie un ansamblu de cerințe și prescripții asociate rol-statusului de părinte, impus de către societate, la un moment dat, ca exemplu, ca ideal (Mitrofan I., „Familia de la A la Z”, Ed. Științifică, București, 1991). Acesta vizează, în special, modelul de relaționare cu copiii, strategiile educaționale ce trebuie utilizate, modelele și mijloacele folosite în creșterea și educarea copiilor, răspunsurile sociale, ce revin părinților pe linia formării și dezvoltării personalității copiilor. Modelul parental ideal se caracterizează prin: înalt nivel de organizare și coeziune, echilibru, unitate de acțiune intramaritală, nivel înalt de adaptare și integrare, cadru relațional optim, afecțiune, sprijin, cooperare, colaborare, etc. În alt sens, modelul parental vizează tipul concret de relaționare a părinților cu copiii într-o anumită familie. Părinții acționează asupra copiilor în dublu sens: ca părinte și ca soț, oferindu-le un model de conduită conjugală și un model parental.

În cazul relațiilor intergeneraționale familiale are loc, de asemenea, interiorizarea modelelor de rol familial. Acesta constă în preluarea și fixarea în plan interior (psihomental), de către copii, a modalităților de adoptare și exercitare a rolurilor familiale de către părinții lor. Prin mecanisme de imitație și asimilare conștientă, comportând o dinamică proprie, determinată de schimbările

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

sucesive ale etapelor de vârstă, statut și rol ale copiilor în familia de origine, precum și în concordanță sau în discordanță cu stilul marital-parental ce caracterizează celula familială, interiorizarea modelelor de rol familial se produce nemijlocit în cadrul interacțiunilor cotidiene familiale.

Influența educativ formativă a modelelor de rol conjugal-parental asupra formării “personalității maritale” și “parentale” de mai târziu a copiilor este considerabilă. Se preiau frecvent prin mecanismul interiorizării modelelor de rol familial stilul comunicațional și afectiv, comportamentul formal în asumarea și exercitarea sarcinilor familiale, strategiile de cooperare și rivalitate, unele maniere de manifestare, tolerare, moderare și trăire a situațiilor conflictuale, modalitățile de atribuire a gratificațiilor și sancțiunilor etc.

Deși pare paradoxal la prima vedere, partenerul conjugal și părintele echilibrat sau dezechilibrat, fericit sau nefericit se anunță încă din zorii primilor ani de viață, se anticipă din primele manifestări de “ființă socială”, în relațiile copilului cu părinții cu cei din mediul său apropiat, cu alți copii, cu animale, cu jucăriile. Capacitatea de a se face înțeles și de a înțelege, de a comunica precum și de a se comunica celuilalt, de a coopera dezinteresat și entuziast, de a tolera frustrația cu demnitate și optimism de a depăși obstacolele fără suferințe disproporționate, de a crede în sine și în altul, de a susține și încuraja de a-și asuma cu sinceritate și răspundere sarcinile sale și ale altora, de a nu persevera în rachiună și negativism, de a-și organiza timpul util, astfel încât să-și provoace satisfacție nu numai sieși, dar și celorlalți într-un mod pe cât posibil mai bine de suportat, cu alte cuvinte, *capacitatea de a interacționa socioafectiv pozitiv, sanogen* constituie componente bazale ale formării unui viitor rol conjugal și parental satisfăcător, eficient, apt să ofere personalității individului sens și satisfacție, deplină autorealizare.

Educația pentru viața de familie, pentru formarea și adoptarea celui mai adecvat rol de soț și părinte începe, așadar, de foarte timpuriu, pe măsura construcției personalității copilului și a devenirii sale ca “persoană socială” completă și complexă. Aptitudinile pentru a fi partener și

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

părinte (paternitate și parentalitate) se clădesc extrem de minuțios în procesul educativ familial și școlar, care începe în copilăria timpurie și se desăvârșește în chiar funcționalitatea familială a adultului, el însuși aflat în continuu proces de modelare, remodelare și dezvoltare. Câteva elemente educaționale sunt considerate ca esențiale în formarea viitorului rol conjugal și parental eficient, sănătos. Dintre acestea, deosebit de importantă este *asumarea corespunzătoare a rolului de sex*, cu confruntarea unei identități psihosexuale resimțite satisfăcătoare. Conduita specific feminin/maternă și masculin/maternă se preia prin imitație, interiorizare a modelelor de rol ale sexului părinților încă de foarte timpuriu, odată cu conștientizarea apartenenței copilului la un sex sau altul. Confortul psihic al micului individ în cadrul propriului său rol de sex, al identității sale psihosexuale, este esențial pentru dezvoltarea ulterioară a conduitei, atitudinilor și aspirațiilor specifice sexului căruia îi aparține. Acest confort psihic creează o stare de siguranță proprie dezvoltării armonioase a personalității viitorului adult, conferindu-i optimism și o clarificare a scopurilor și acțiunilor sale. Complexele de inferioritate, generate la copil de disconfortul creat de neacceptarea rolului său de sex, ca urmare a unor atitudini rejective sau ostile punitive (conștiente sau inconștiente) ale părinților constituie primele simptome ale erorilor educative cu răspuns dezadaptiv și uneori patologic la distanță.

Este de la sine înțeles cât de important este pentru copii modelul în care soțul și soția dialoghează, se ajută, se substituie, decid, acționează, se respectă și se pun în valoare reciproc, manifestă afecțiune și rezonanță afectivă, echilibru și consonanță psihosexuală. Copiii sunt cei care fructifică și preiau această experiență relațională a părinților lor, ca reper fundamental viitoarelor lor relații de paternitate. Tonul, adresabilitatea, manierele, mimica și pantomimica, stilul relațional, interesele și sistemul de valori (concepțiile, atitudinile, gratificațiile și sancțiunile) sunt înregistrate inconștient, cu finețea unui seismograf în sufletul celor mici. În conduita lor ulterioară ei le vor reproduce conștient, considerându-le ca fiind firești, potrivite.

Echilibrul conjugal este condiția primordială pentru echilibrul parental și ambele condiționează echilibrul familiei de mai târziu. Se poate vorbi astfel de o adevărată "ereditate socială" – proces

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

mobil de transmitere a modelelor de rol conjugal și parental, pe cale inconștientă și conștientă, prin imitație și învățare socială. "Copiii sunt oglinda părinților, iar nepoții oglinda oglinzii bunicilor. Și chiar dacă în timp imaginile sunt din ce în ce mai distorsionate, ele își păstrează un contur de bază, recunoscutibil în expresivitatea și reactivitatea comportamentală, în stilul de comunicare, în nivelul așteptărilor și aspirațiilor mutuale. Și chiar dacă, de la o generație la alta, se produc mutații în planul unor << concepții de viață >>, în pas cu particularitățile evoluției socio-economice, relațiile intersexe în ceea ce au ele fundamental se păstrează, deși stilul interacțional se modifică el însuși, conform nevoilor de adaptare și integrare a familiei în societate". *Nevoia de creștere calitativă și în domeniul relațiilor intersexe în intergenerații este fundamental implicată în procesul general al societății.*

Importanța și rolul modelului parental nu pot fi puse la îndoială; ceea ce este mai interesant este modelul în care copiii percep și interiorizează conduite specifice rolului conjugal parental în familia monoparentală.

Potrivit unei sinteze succinte realizate de B. Bawin – Legros (*"Famille, mariage, divorce"* – 1988), studiile asupra familiilor monoparentale conchid, în esență, că: probabilitatea de a identifica nașteri ilegite, abandonuri ale copiilor, retard în dezvoltarea psihoafectivă a acestora din urmă, tulburări de comportament, abandon/eșec școlar ori chiar delincvență este mai mare în această categorie de populație; familiile monoparentale se adaptează mai greu modelului cultural consumatorist actual; ele au tendința de a se autoreproduce, copiii proveniți din astfel de familii au șanse mari de a repeta experiența în calitate de adulți reproducând și extinzând astfel, un lanț întreg de probleme sociale. Dacă menționăm și acel "sleeper effect" amintit de J.S. Wallerstein, presupunând existența la 10-15 ani după divorț în cazul copiilor, a problemelor relaționale, a sentimentelor de anxietate și vinovăție, a așteptării atitudinilor de respingere din partea partenerului și a predilecției spre ruperea frecventă a relațiilor cu persoanele de sex opus, suntem tentați să absolutizăm posibilitatea auto-reproducerii modelului familial monoparental.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

În contradicție cu această concluzie, vin studiile altor autori, care menționează posibilitatea fenomenului invers. În lucrarea "Copiii din familii despărțite: între traumă și speranță. Un studiu psihanalitic" a psiho-pedagogului austriac Helmuth Figdor se menționează apariția fenomenului de opozabilitate în dezvoltarea copilului. Este vorba despre copiii la care se dezvoltă însușiri opuse celor ale părinților, fenomen ce pare mai ales atunci când părinții și-au pierdut din prestigiu în fața propriilor copii. În sistemul relațiilor părinți-copii, modelele de rol conjugal și parental exercitate de primii pot fi negate de către ultimii, care încearcă să manifeste ulterior, compensator, conduite familiale opuse (interiorizare negativă a modelelor de rol familial) sau să-și creeze disponibilități și modalități proprii, originale de exercitare a rolului familial (distanțare de modelele de rol din familia de apartenență sau depășirea lor creatoare). Există, astfel, și situații când apar paramodele în raport cu modelele oferite de părinți, prin deformări ale trăsăturilor unuia sau altuia dintre aceștia.

Copiii sunt cei care fructifică experiența relațională a părinților, ca reper fundamental, pozitiv sau negativ, al viitoarelor lor relații de cuplu. În conduita lor viitoare, în funcție de așteptările lor, proiecția proprie asupra familiei, de traumele la care au fost supuși trăind alături de un singur părinte, de nivelul lor de educație, de statutul socio-profesional, ei vor reproduce multe dintre comportamentele părinților lor sau le vor evita, considerându-le nepozitive.

În plan ideologic, controversele pe această temă sunt legate de acelea, mai generale, între susținătorii normalității/legitimității unui model familial unic – cel al familiei conjugal-parentale – și cei care revendică dreptul individului de a alege o alternativă de viață familială dintre mai multe posibile. Aceste controverse corespund, în planul teoriei sociologice, opoziției dintre perspectivele macro-sociologice (funcționaliste, structuraliste, sistematice "clasice") și cele microsociologice (constructiviste). Ideologia care face din familia conjugal-parentală un model universal asociază în mod necesar acestui tip de organizare familială o funcție educativă; modificarea structurii conduce, în opinia susținătorilor acestui punct de vedere, la o diminuare sau chiar la o pierdere a funcției. Merton (1949) a observat posibilitatea "substitutenților" funcționale, elemente nespecializate care

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

preiau funcția altor elemente dispărute: este cazul mamei (sau al tatălui) care preia funcția paternă (maternă), fără a putea, totuși, evita suprasolicitarea și conflictul de rol rezultat de aici.

Pe de altă parte, concepția privind carențele educative ale familiei (mono) parentale este marcată atât în limite logice, cât și de limite metodologice. Ea se bazează pe postulatul conform căruia structurile familiale biparentale reprezintă nu numai mediul care poate asigura nivelurile cele mai înalte de dezvoltare psiho-afectivă și integrare socială ale copilului, ci singurul care permite o dezvoltare normală; rezultă că orice alt mediu împiedică această dezvoltare; o concluzie categorică este inferată pornind de la o premisă care ar trebui formulată mai curând în termeni ipotetici. În plus, această concluzie este rezultat al unei inducții incomplete (singura pe care orice anchetă empirică o permite) în care cazurile investigate sunt selecționate în funcție de criteriu eșecului educativ: eșantioanele sunt alcătuite din copii cu eșec școlar sau din copii delincvenți, iar dacă, într-un astfel de eșantion, cei mai mulți copii provin din familii parentale, se trage o concluzie – a cărei validitate este discutabilă – că există în mod necesar o carență educativă a acestui tip de familie.

Cercetările recente pun în evidență faptul că efectele (mono) parentalității sunt relative și se exercită prin ceea ce sociologii numesc un efect de compunere a mai multor variabile intermediare. Teza dificultăților de investire personală a mamei singure, dominată de propriile probleme emoționale, profesionale, relaționale, de sănătate ș.a.m.d., în educația copiilor este, dacă acordăm credit cercetătorilor europeni și americani, adevărată. Totuși, acesta nu înseamnă că toate mamele fac față în aceeași manieră situației. Resursele (venituri, locuință, timp disponibil, statut socio-profesional, nivel de instruire, stil de viață, rețele de sociabilitate, raporturi cu fostul partener și cu trecutul său familial, trăsături de personalitate) de care ele dispun sunt diferite, iar gradul în care acestea sunt mobilizate este, de asemenea, diferit.

Unele studii arată că legătura dintre eșecul școlar al copiilor și monoparentalitate este dependentă, între altele, de *situația economică a familiei*, ea însăși dependentă de statutul socio-profesional al

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

mamei, care se depreciază sensibil în urma divorțului; corelația menționată (între monoparentalitate și eșec școlar) este prezentă în cazurile în care (mono) parentalitatea se asociază cu un nivel scăzut al veniturilor și cu o situație economică precară, instabilă (Baca Zinn, 1990; Neyrand și Guillot, 1988).

Reușita școlară mai slabă, se asociază, de asemenea, *unui nivel cultural scăzut al familiei* (Martin, 1992), respectiv unui nivel scăzut al studiilor mamei.

Un alt factor important este reprezentat de *condițiile în care se instalează (mono) parentalitatea*; cei mai afectați sunt copiii familiilor divorțate, iar dintre aceștia cei ai căror părinți se separă într-o atmosferă puternic conflictuală.

Rețelele de sociabilitate pot stimula conflictele între foștii parteneri și pot, de asemenea, construi un statut aparte al copilului, printr-un lanț de "etichetări".

Rețelele de sociabilitate, în special rețelele de rudenie, pot stimula sau inhiba exercitarea rolurilor educative de către părinți sau pot funcționa în calitate de "canale de transfer" a acestor roluri, pe durata crizei sau pe termen mai lung către familia de origine a adultului sau către alte persoane. Potrivit opiniei lui A. Pitrou, susținută cu trimiteri la un număr mai mare de anchete empirice, *teza carențelor educative* care survin în mod fatal odată cu separarea de unul dintre părinți este inconsistentă: în astfel de cazuri, bunicii se consideră adesea puternic implicați în dezvoltarea nepoților, până la exercitarea rolului de suplinire educativă, iar diferiți membrii ai rețelelor (în special surori ale mamei sau ale tatălui) contribuie la restabilirea echilibrului familial, acordând ajutor moral și material, cu precădere în perioada de criză a separării. Solidaritatea rețelelor se manifestă frecvent în mediile defavorizate, dar ea devine efectivă și eficientă în cazul mamelor active profesional; pentru femeile fără calificare și fără proiect familial, sprijinul rămâne de multe ori ineficace ori este chiar absent, datorită precarității economice a rețelelor.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Un studiu din 1974 al lui Wallerstei și Kelly – citat de Saxton, 1990 – arată că *modul angajării foștilor soți în relația parentală* după influențează situația copiilor. Copiii care, la cinci ani după divorț, au depășit în mare măsură șocul inițial sunt beneficiarii unei atitudini de angajare din partea ambilor părinți, împreună sau separat (contactele cu tatăl sunt frecvente, iar relațiile cu ambii părinți sunt descrise ca bune). Dimpotrivă, situația celor care “eșuează” reflectă un “eșec al divorțului”: copiii sunt utilizați frecvent ca “paratrăsnet” al conflictelor care nu încetează între părinți; în consecință, atât relațiile cu mama, cât și cele cu tatăl se deteriorează după divorț.

Aproximativ un sfert dintre părinți divorțați pot fi încadrați în categoria “asociații furioși” (*angry associates*): este vorba de foștii parteneri care păstrează resentimente cu privire la mariajul desfăcut, la procesul însuși de divorț (partajul bunurilor, custodia copilului, plata pensiei alimentare și administrarea ei, dreptul de vizită). Furia reprimată reprezintă aspectul caracteristic al relațiilor lor, iar întâlnirile – rare – prilejuate de evenimente din viața copilului devin ocazii de stres care impun negocieri delicate. Un al doilea tip de relație parentală poate fi numit “inamici înfocați” (*fiery foes*): custodia copilului rămâne – ca, de altfel, tot ce ține de separare – o sursă continuă de conflict; nici unul nu este dispus să accepte calitățile parentale ale celuilalt, problemele copilului sunt puse pe seama greșelilor sau dezinteresului acestuia, evenimentele cu prilejul cărora se întâlnesc se transformă în “teatru de război”. Totuși, dacă jumătate din cuplurile desfăcute se află într-un conflict continuu în legătură cu exercitarea drepturilor și obligațiilor parentale și mai ales cu plata pensiei alimentare, cealaltă jumătate întreține raporturi cordiale. Aproape $\frac{3}{4}$ dintre părinți care rămân în relații bune după divorț pot fi numiți “colegi care cooperează” (*cooperative colleagues*): ei împărtășesc toate grijile și bucuriile legate de copil, participă împreună la viața acestuia și se străduiesc să-i asigure bunăstarea, fără ca relația lor să depășească, însă, limitele îndatoririlor parentale, de multe ori formulate explicit de instanța judecătorească. Ceilalți ($\frac{1}{4}$) sunt “prieteni la cataramă” (*perfect pals*): ei pun interesul copilului mai presus de orice, au încredere unul în celălalt, se consideră reciproc părinți responsabili și grijulii, iar modul în care își exercită rolurile parentale este foarte apropiat de cel din perioada căsătoriei, continuând să trăiască

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

împreună cu bucurie și plăcere problemele și evenimentele din viața copilului; atunci când este cazul, se ajută unul pe celălalt și în alte privințe.

Separarea soților nu conduce automat la o ruptură cu *modul de angajare parentală și familială înainte de divorț*. Experiențele trăite în familiile de origine, distribuția rolurilor domestice și educative în familia conjugal-parentală, natura raporturilor conjugale și a relațiilor copilului cu fiecare dintre părinți modelează implicarea educativă a acestora din urmă.

Rezultă că, dacă copiii aparținând unor familii parentale sunt mai frecvent înregistrați printre cei care eșuează școlar sau manifestă comportamente asociate, nu (mono) parentalitatea în sine trebuie pusă în discuție, ci situația socială particulară a familiilor respective, caracterizată printr-un cumul de factori "de risc": studiile (sintezele realizate de Baca Zinn și Eitzen, 1990; Bawin – Legros, 1988; Saxton, 1990; Segalen, 1981 și 1996) dezvăluie faptul că cele mai multe dintre femeile care divorțează au un statut socio-profesional, un nivel al veniturilor și un nivel educațional scăzute, preferă divorțul din culpă care implică importante costuri psihologice și sociale, aparțin unui mediu cultural tradițional – care, deși oferă suport, incriminează conduita de rupere a căsătoriei, culpabilizează adultul și victimizează copilul, întreținând un climat conflictual – sunt obligate să-și schimbe repetat domiciliul, schimbând, prin acesta, frecvent anturajul școlar și social al copilului care ar avea, dimpotrivă nevoie de stabilitate.

Această concluzie are o importanță crucială pentru orientarea intervenției sociale: ea arată că pentru a asigura copiilor șanse maxime de dezvoltare, ținta intervențiilor trebuie să fie în primul rând *situația socială a părintelui care primește custodia copilului*, respectiv fenomene cum sunt vulnerabilitatea statutului socio-profesional al femeilor, veniturile scăzute, nivelul scăzut de cultură, costurile materiale, psihologice și simbolice ale divorțului și maternității solitare și nu familia conjugală (în sensul "salvării"/impunerii ei ca model unic).

CO:INCSPMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

5.3. Familia monoparentală și integrarea socială a copiilor

Prin "integrare socială" înțelegem situația în care un individ se manifestă ca membru al unei colectivități, fiind capabil să participe la viața acesteia, să recepteze și să prelucreze informația specifică, să comunice printr-un sistem simbolic împărtășit de toți, să ocupe poziții și să-și asume roluri legitime. Este evident că integrarea într-o colectivitate presupune un nivel corespunzător al dezvoltării cognitive și al abilităților motrice, o anumită implicare emoțională a individului – încredere, sentiment de securitate, posibilitate de a conserva respectul de sine și respectul celorlalți.

Influența mediului familial asupra dezvoltării cognitive trebuie corelată cu o serie de factori interni, dar și externi. Dincolo de variabilele "clasice", nu mediul în sine este determinant, ci asocierea lui cu diferiți factori de risc, între care: patologia mentală cronică a mamei, anxietatea acesteia, rigiditatea atitudinilor parentale, dar și apartenența la o minoritate etnică, rețeaua săracă a suportului familial, evenimente externe stresante cărora familia trebuie să le facă față. Perturbarea prin conflicte majore a universului familiei poate transforma copilul în victimă și îi poate zdruncina atât echilibrul neuropsihic cât și bazele psiho-morale ale personalității. În plus, aceste traume neuropsihoafective se vor declanșa la un moment dat, fie în adolescență, fie la vârsta adultă, cu posibilitatea unor reacții agresive. Unele studii, încercând să evidențieze rolul structurii familiei și climatului ei afectiv în formarea și dezvoltarea personalității copilului, au pus în evidență faptul că copiii proveniți din familiile dezorganizate sunt mai anxioși, mai interiorizați și se simt mai frustrați decât copiii din familiile organizate. Preșcolarii sunt inhibați, se simt dominați de tensiunile din familie, dar și neglijați, neapreciați și uneori excluși. Fac încercări firave de a atrage atenția, doresc să se afirme, să li se arate că sunt mai importanți decât toate celelalte probleme ale părinților lor. Prin analiza testelor pe bază de desen – testul omului, testul arborelui și testul familiei – cercetătorii au descoperit că acești copii au realizat desene care indică dificultăți de adaptare la mediu și atașament mai ales față de trecut și față de mamă. Tulburările de afectivitate sunt mai accentuate în categoria de vârstă 3 – 7 ani decât în categoria 7 – 11 ani, pentru că primii sunt mai vulnerabili și mai imaturi afectiv, având resurse limitate pentru a se adapta și apăra. Pentru copiii

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

din familiile în care dezorganizarea se datorează tatălui, acesta rămâne totuși un personaj important, încărcat de semnificații afective, fie că sunt negative fie că sunt pozitive, uneori copilul iubindu-l și detestându-l în același timp.

Există numeroase anchete care indică, ca și în cazul dezvoltării cognitive și afective, o dependență a reușitei școlare de stilul parental. Performanța școlară pare a fi legată de un control parental uneori omniprezent și hiper-autoritar, corelat cu autonomia instrumentală și funcțională a copilului. Clark (1983) asociază reușita școlară cu stilul "autorizat", cu alte cuvinte, cu atitudinea înconjurătoare a părinților dublată de formularea unor norme clare și ferme de conduită în interiorul și în afara familiei, de supravegherea strictă a orarului zilnic și a contactelor cu exteriorul, de dialogul continuu între părinți și copii. O condiție importantă a reușitei școlare este și afecțiunea maternă, însă această relație nu este mecanică. Afecțiunea maternă pare să conducă mai degrabă la insucces, atunci când este dublată de permisivitate în domeniul activității școlare: mamele copiilor performeri sunt mai autoritare și impun mai multe restricții decât cele ale copiilor care eșuează și care le descriu ca permissive, credule, apropiate și aprobatoare. Referitor la modul în care autoritatea parentală este exercitată, mulți autori, printre care J. Forquin, J.P. Purtois și H. Desmet, insistă pentru îmbinarea afecțiunii cu raționamentul, ceea ce facilitează interiorizarea normelor și construirea unei motivații interioare pentru reușită. Pe lângă acestea, comportamentele și atitudinile paterne, caracteristicile interacționale și dinamice ale sistemului familial în întregul său, traiectoria familială, acordul/dezacordul între părinți cu privire la școlaritatea copilului sunt foarte importante.

Evaluând mediul familial prin caracteristici culturale și sociale (IQ al mamei, trăsăturile de personalitate ale acesteia, adaptarea sa socială și familială, atitudinile sale educative) și prin stilul educativ (caracteristici ale interacțiunilor educative mama – copil) Purtois (1991) afirmă că familia este responsabilă direct de 70,63 din variația în dezvoltarea intelectuală a copilului de 7 ani și de 13,63% din variația achizițiilor școlare.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Discuția despre integrarea socială a copiilor proveniți din familii dezorganizate impune cu necesitate luarea în considerare a devianței comportamentale sau a delincvenței, înțelese ca manifestări/consecințe ale unui grad scăzut de integrare. Majoritatea anchetelor pe această temă pun în legătură aceste fenomene cu structuri familiale disimetrice, conflicte, violențe și maltratări în familie. Deși stilul educativ al fiecăruia dintre părinți și al familiei ca unitate educativă poate explica distribuția diferențiată a delincvenței juvenile, nu putem afirma că toți copiii proveniți din familii monoparentale au sau vor avea comportamente delincvente doar pentru că aparțin unei astfel de structuri familiale.

„Când avem în vedere impactul educației copiilor asupra personalităților suntem interesați adesea de structura familiei: credința conform căreia copiii au nevoie de doi părinți a generat confuzie... Studiul nostru sugerează că modul în care părinții se comportă este mai important decât faptul de a locui sau nu cu copiii lor” (J. Mc.Cord, 1994).

Delincvența juvenilă poate să apară, fie ca ultimă tentativă a adolescentului de a se apropia de membrii familiei, fie se poate asocia cu un nivel scăzut de adaptabilitate caracteristic familiilor rigide, care nu găsesc resurse interne pentru a depăși o problemă oarecare. Așadar, nu se poate furniza o „rețetă” exactă a familiei perfecte din punctul de vedere al raportului dintre stilurile educative și integrare socială, de fiecare dată trebuind să adecvăm analiza situației particulare în care se află actorii.

6. Suportul pentru familiile monoparentale

Guvernele își structurează în general programele și politicile sociale în funcție de familia tradițională, cu doi părinți, ca atare *multă vreme familiile monoparentale au tins să cadă în afara sistemului de suport deși ele ar avea nevoie de un suport sporit.*

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Rezultate ale cercetărilor privind sărăcia arată că aceasta este asociată cu șomajul de lungă durată, munca în sectorul informal, lipsa de calificare, cu tipul de familie monoparentală sau alte forme atipice de familie, ne-participare și marginalizare socială, fenomene de dezagregare socială, tendințe de etnicizare și de concentrare a săracilor în anumite zone clar delimitate teritorial.

În zonele sărace urbane, peste jumătate din familiile monoparentale, indiferent dacă locuiesc singure sau în familii extinse, dacă au în întreținere copiii mici sau de peste 15 ani, sunt în sărăcie extremă.

Deși reprezintă o proporție importantă dintre familiile cu copii din fiecare țară, familia monoparentală este adesea lăsată să-și rezolve mai mult singură problemele, statul ocupându-se, ca în cele mai multe cazuri de problemele majorității a ceea ce este considerat "normal", în cazul nostru familia nucleară. În acest fel, problemele economice și sociale se adaugă celor afective sau relaționale și transformă membrii familiilor cu un singur părinte într-o categorie de dezavantajați.

În același timp, suportul destinat familiilor monoparentale nu este lipsit de critici. Specialiștii susțin că în prezent majoritatea măsurilor par să încurajeze absența tatălui, că sistemul de beneficii pentru părintele singur vorbește despre moartea cuplului, despre absența oricărei implicări individuale în privința celuilalt partener sau a copilului. Argumentele familialiste de acest tip arată că valorile tradiționale asociate instituției familiale și funcțiilor sociale ale acesteia sunt încă prezente în atitudinile contemporane.

Autoritățile devin adesea conștiente de anumite probleme sau de implicațiile acestora prea târziu pentru a acționa într-un mod optim asupra lor. Deși, în politicile publice se consideră uneori că cel mai potrivit moment pentru a începe rezolvarea sau prevenirea unei probleme este ca o criză să determine includerea urgentă a unei chestiuni pe agendă politică este de dorit ca dificultățile pe care le întâmpina familiile monoparentale, să fie subiect de interes public mai înainte de a atinge caracteristicile unei crize.

CO:INCSMPS

P1:CNPS

P2: ASE

P3:UB

Prin măsuri specifice de suport se poate ameliora situația familiilor monoparentale cu probleme. Politica socială în acest domeniu ar trebui focalizată mai mult pe activități de prevenire cum ar fi : educarea viitoarelor mame pentru a nu avea copii nedorți sau în afara căsătoriei sau chiar susținerea cuplului (astfel încât să se evite divorțul), punându-se mai mare accent pe consiliere familială, care să ajute partenerii să depășească problemele fără a renunța la căsătorie, făcându-i să înțeleagă importanța familiei pentru ei și creșterea sănătoasă a copiilor lor.

Intervenția statului în susținerea familiilor monoparentale trebuie să vizeze în principal diversificarea serviciilor în comunitate, în special cele privind creșterea și educarea copiilor.

Bibliografie

- Codul Familiei, Ediția a IV-a, Editura Lumina Lex, București, 2004
- Gherghel, A., Familiile monoparentale, în „Revista Română de Sociologie”, nr. 5-6, Ed. Academiei Române, București, 1999
- Kaumon, J.C., Famille et pauvreté en Europe, Rapport à la Commission des Communautés Européennes, 1990
- Lefaucheur N., Les Familles dites Lifes Monoparentales, în Fr. De Singly (dir), “La Famille. L’état de savoirs”, Paris, 1991, Editions La Decouvert
- Macklein E., Rubin R. (eds) „Contemporary Families And Alternative Life Styles”, Beverly Hills, California, Saye Publications, 1985
- Preda M., Grupuri sociale ignorate sau excluse de politicile sociale, în C. Zamfir (coordonator) - “Politicile sociale în România”, Ed. Expert, București, 1999
- Stănculescu, E., Sociologia educației familiale, vol. I. Ed. Polirom, Iași, 1997
- Ștefan, Cristina , Familia monoparentală, Ed. Arefeană, București, 2001
- Voinea, Maria, Sociologia familiei, Ed. Universității București, 1993
- Zamfir C., Vlăsceanu L., Dicționar de Sociologie, Ed. Babel, București, 1998